

Laudato Si: de groene encycliek van Paus Franciscus

Johan Malcorps

Eind mei bracht paus Franciscus zijn nieuwe encycliek Laudato Si uit. De encycliek werd globaal goed ontvangen. De professionele wijze waarop de encycliek in de media gebracht werd, is daar niet vreemd aan. De publieke opinie zag het als een bevestiging van een paus die grenzen durft verleggen. Veel waarnemers pakten uit met superlatieven. De encycliek werd meteen als historisch geormerkt, als een soort van ecologisch Rerum Novarum.

Ook Johannes Paulus II of Benedictus XVI deden soms uitspraken over het milieu, maar dan eerder in de marge. Paus Franciscus stelt zijn ecologische visie echter in het centrum van de christelijke geloofsleer. Ecologen en progressieve politici zagen dit als een steun, zeker in de aanloop naar de belangrijke klimaatconferentie later dit jaar in Parijs. Wetenschappers waren lovend over de degelijke wetenschappelijke onderbouw. Maar conservatieve politici, bijvoorbeeld in de VS, reageerden eerder afwijzend: de paus moest zich niet met politiek of wetenschap bemoeien, maar enkel met geloofskwesties, aldus enkele katholieke republikeinen zoals Jeb Bush en Rick Santorum. De eerste hype rond de groene encycliek is nu overgewaaid. Maar de encycliek verdient meer dan wat oppervlakkige reacties. Een grondiger lezing dringt zich op. En juist voor ecologen en progressieven is het van belang aan te duiden waar er raakpunten liggen en waar er discussiepunten blijven. Vandaar dat ik in wat volgt in detail de standpunten overloop die de paus inneemt in deze encycliek. Die zijn dikwijls erg verrassend en gedurfd. Het is goed deze standpunten te kennen, zodat er in de toekomst ook naar verwezen kan worden. In tweede instantie tracht ik toch ook enkele kritische bedenkingen te formuleren.

De kreet van de Aarde, de kreet van de Armen

De tekst van de encycliek begint met een verwijzing naar het Zonnelied van Franciscus van Assisi, de patroonheilige van de ecologie.

'Wees geprezen, mijn Heer, door onze Zuster, Moeder Aarde, die ons voedt en leidt, en allerlei vruchten voortbrengt, bonte bloemen en planten.'

In de encycliek roept de paus op tot een 'globale ecologische bekering': alle mensen en zeker christenen hebben de plicht om op te komen voor het behoud van het milieu, de natuur, de Schepping en alle schepselen. Tegelijk kan de zorg voor het milieu nooit los gezien worden van de zorg voor de mensen, en vooral voor de allerarmsten. Ook hier is Franciscus van Assisi het lichtend voorbeeld: hij verzaakte aan al zijn wereldse bezittingen en koos op de meest radicale wijze voor 'Vrouwe Armoede'. Hij zette zich een leven lang in voor de armsten en meest zorgbehoevenden. Vandaag worden vooral de armen het zwaarst getroffen door milieuvervuiling. We moeten dus tegelijk de noodkreet van de aarde en de noodkreet van de armen horen.

Integrale ecologie

Volwaardige ecologie kan nooit alleen met milieuvervuiling bezig zijn. Voor paus Franciscus is er een intieme band tussen de kwetsbaarheid van de planeet en de kwetsbaarheid van de armen. De ecologische en de sociale crisis zijn onlosmakelijk verweven. Er is maar één crisis: die is tegelijk sociaal en ecologisch. Dat is letterlijk zo als het gaat om het recht op veilig drinkwater voor iedereen. Of het vrijwaren van de rechten van inheemse volkeren in het Amazonewoud.

Ecologie gaat dan ook over meer dan systemen en biologie, het gaat over het wezen van menselijkheid. Zo verzet de paus zich tegen een wegwerpcultuur. Hij pleit voor het voorkomen van afval en voor circulaire vormen van productie. Maar op een veel dieper niveau pleit hij tegen een cultuur die mensen weggooit (bijv. in de mensenhandel met vluchtelingen) of waarden te grabbel gooit. Ecologie kan nooit elitair zijn, waarbij de rijken ecologische modelwijken voor zichzelf afschermen. Ieder heeft recht op vrije toegang tot de schoonheid van de natuur.

Op een veel dieper niveau pleit de paus tegen een cultuur die mensen weggooit of waarden te grabbel gooit.

Integrale ecologie heeft evenzeer te maken met het behoud van cultureel patrimonium. Het verdwijnen van een cultuur is erger dan het verdwijnen van plant- of diersoorten.

Integrale ecologie houdt rekening met de rechten van toekomstige generaties. Intergenerationele solidariteit is niet optioneel, maar een essentiële voorwaarde voor rechtvaardigheid. We hebben de wereld in bruikleen van wie na ons komt.

Eén grote familie

Omdat alle levenden wezens met elkaar verbonden zijn, hebben ze alle recht op liefde en respect. Alle leven vormt één grote familie, één verheven gemeenschap en de mens dient daar zorg voor te dragen. Alle levende wezens hebben – als schepsel van God – waarde op zich, ook los van hun nut voor de mens.

‘Kijk naar de vogels in het veld, ze maaïen en ze zaaien niet, en toch worden ze gevoed door uw hemelse Vader ‘ (Mt 6:22).

Hetzelfde geldt voor ecosystemen, elk harmonisch samengaan van leven. Het geheel is altijd groter dan de loutere optelling van de delen. Vandaar ook een radicale stellingname over dierenwelzijn. We hebben maar één hart. Wie geen hart heeft voor dieren, zal ook harteloos optreden ten aanzien van mensen. Elke vorm van wreedheid tegen dieren gaat in tegen de menselijke waardigheid.

Klimaatverandering

Paus Franciscus is bijzonder expliciet in zijn beschrijving van de klimaatverandering en laat er geen twijfel over bestaan dat de mens schuldig is. De problemen blijven ontkennen, is zonde. Hij beroept zich expliciet op de laatste stand van de klimaatwetenschap. Hans Joachim Schellnhuber van het Duitse Potsdam Instituut voor Klimaatverandering en lid van het Internationaal Panel over de Klimaatverandering (IPCC) stelde de tekst mee op en was aanwezig op de persvoorstelling.

Paus Franciscus neemt expliciet stelling in: we moeten het gebruik van fossiele brandstoffen afbouwen en vervangen door hernieuwbare energiebronnen; tijdelijke noodoplossingen zijn wellicht noodzakelijk. Over kernenergie neemt hij spijtig genoeg geen standpunt in. De kost van een rechtvaardige energietransitie moeten we zo snel mogelijk verdelen en de strategie van de handel in koolstofkredieten wijst hij af. Want via die weg is de radicale verandering die nodig is, niet mogelijk. Op die manier sluit hij zeer dicht aan bij de standpunten van de wereldwijde beweging die oproept om alle investeringen in fossiele brandstoffen stop te zetten (de *divestment movement*) en bij de analyses van klimaatactiviste Naomi Klein. Het is dan ook geen toeval dat Naomi Klein op een colloquium over de encycliciek in Rome het woord mocht voeren.

Vooraf deze radicale klimaatstandpunten werden door Amerikaanse en andere conservatieven niet gesmaakt. De uitdrukkelijke veroordeling van het klimaatnegationisme snijdt diep.

Nood aan een andere economie

De milieu- en klimaatstandpunten in de encycliciek zijn ingebed in het veel ruimere kader van de sociale en economische leer van de Kerk. Daarbij beroept paus Franciscus zich uitdrukkelijk op teksten van zijn meer conservatieve voorgangers en van verschillende bisschoppenconferenties. Dit vermijdt dat hij eenzijdig weggezet zou worden in een doctrinair linkse of zelfs marxistische hoek.

Een aantal van zijn geëngageerde standpunten passen perfect in die traditie. Zo veroordeelt hij de wereldwijde ongelijkheid en komt hij op voor het algemeen belang en de verdediging van de *global commons*. Hij spreekt zich duidelijk uit tegen de kwalijke rol van de financiële sector die de reële economie blijft versmachten en hij veroordeelt het feit dat nog altijd onvoldoende lessen getrokken zijn uit de financiële crisis. En hij is kritisch ten aanzien van de werking van de markt. Het milieu is een van de gemeenschappelijke goederen die onmogelijk veiliggesteld of bevorderd kunnen worden door de werking van de markt. Het is een morele plicht om te investeren in mensen, werk voor hen te creëren, en voor ieder een menswaardige huisvesting te voorzien.

Het milieu is een van de gemeenschappelijke goederen die onmogelijk veiliggesteld of bevorderd kunnen worden door de werking van de markt. Het is een morele plicht om te investeren in mensen, werk voor hen te creëren, en voor ieder een menswaardige huisvesting te voorzien.

Op andere punten gaat hij verder. Paus Franciscus zet zich expliciet af tegen een onbegrensde groei van de economie. Die is gebaseerd op de leugen dat er onbeperkte grondstoffen voorradig zijn. Onze definitie van vooruitgang moeten we herzien. De keuze voor een duurzame ontwikkeling houdt in dat in sommige sectoren de groei begrensd moet worden. Door een verlangzaming van het tempo van produceren en consumeren, kan elders ruimte geschapen worden voor nieuwe vormen van groei en ontwikkeling.

De armste landen worden door hun uitstaande schulden nog dieper in de miserie gedrukt. Terwijl er anderzijds een grote ecologische schuld uitstaat van rijke ten opzichte van arme landen. Rijke landen kunnen die schuld maar inlossen door minder te consumeren. Arme landen hebben recht op ontwikkeling om de armoede te boven

te komen. De encycliek sluit dus naadloos aan bij het recht op gedifferentieerde ontwikkeling als vastgesteld in de Rio-conferentie in 1992.

Geen blind geloof in technologie

De ecologische crisis is zeker niet op te lossen door alleen maar nieuwe technologieën. Meer zelfs, de technologie is dikwijls de oorzaak van veel problemen. De kritiek op economische groei wordt ook doorgetrokken naar de groei van de technologie, die daar dikwijls de aandrijver van is. Paus Franciscus waarschuwt voor de alliantie tussen technologie en economie die de politiek en cultuur in haar greep heeft. Wetenschap en technologie zijn niet neutraal en conditioneren onze manier van leven. Hoewel hij herhaaldelijk ook wijst op de vele baten van wetenschap en technologie, heeft veel van wat vandaag misloopt in zijn visie ten gronde toch te maken met een blind geloof in ongebreidelde economische én technologische groei. Mensen moeten grenzen durven stellen aan de technologie en de richting aangeven van technologische ontwikkeling. We moeten de technologische ontwikkeling indien nodig durven vertragen.

Zo spreekt hij zich bijvoorbeeld uit tegen blinde genetische manipulatie, zonder enige zorg voor neveneffecten op ecosystemen of op gezinslandbouw. Rond het gebruik van genetisch gemodificeerde granen pleit hij voor een breed maatschappelijk debat waaraan alle belanghebbenden deelnemen. Hij vraagt ecologen even consequent te zijn als het gaat om de manipulatie van menselijke embryo's.

Ook bij de opgang van de informatietechnologie heeft hij vragen. De nieuwe sociale media kunnen leiden tot een overmaat aan informatie en het leven en de relaties van mensen zwaar onder druk zetten. Maar als ze goed gebruikt worden, kunnen ze ook nieuwe kansen bieden op interpersoonlijke contacten.

Paus Franciscus waarschuwt voor de alliantie tussen technologie en economie die de politiek en cultuur in haar greep heeft. Wetenschap en technologie zijn niet neutraal en conditioneren onze manier van leven. Mensen moeten grenzen durven stellen aan de technologie en de richting aangeven van technologische ontwikkeling.

Anders gaan leven

Integrale ecologie is ook een appel op het persoonlijke vlak en heeft gevolgen voor de eigen levensstijl. Ieder is mee verantwoordelijk om niet te zwichten voor commerciële consumptiedwang. Een pauselijke encycliek die zich uitspreekt over airconditioning en het recycleren van afval, het kan bevreemden. Maar wat paus Franciscus wil zeggen is dat persoonlijke keuzes er wel degelijk toe doen. Misschien hebben ze fysiek weinig effect, maar op moreel vlak zijn ze wel van groot belang. Elke aankoop is altijd een morele en niet enkel een economische daad. Het gaat om een verantwoord 'ecologisch burgerschap'. Als je ervoor kiest om een product opnieuw te gebruiken in plaats van het weg te gooien, is dat een daad van liefde en bevestig je je eigen waarde, je eigen integriteit. Leven met minder, bewust kiezen voor soberheid, kan bevrijdend zijn. Tegelijk staat dit persoonlijk engagement op vlak van levenswijze nooit los van het verder reikend maatschappelijk engagement om in te gaan tegen verdrukkende structuren en regimes.

Nood aan dialoog en samenwerking

Paus Franciscus roept op tot een brede dialoog en meer transparante besluitvorming op wereldvlak. Het voorzorgsprincipe dient daarbij centraal te staan. De kerk mag niet de pretentie hebben om wetenschappelijke geschillen te beslechten, maar dient een open debat aan te moedigen. Er is nood aan één wereldregering. Op dit moment falen de inspanningen om wereldwijde verdragen af te sluiten of om multinationals onder controle te krijgen.

Opmerkelijk is de oecumenische opmaak van de encycliek. Er worden dwarsverbanden gelegd met andere christelijke tradities en met andere godsdiensten.

Patriarch Bartholomeos, de geestelijke leider van de Orthodoxe Kerk staat al lang bekend als de 'groene patriarch' en wordt in het begin van de encycliek uitvoerig aangehaald. In zijn boek *On Earth as in Heaven* (2011) schetste de patriarch al een ecologische visie van de orthodoxe kerk. Paus Franciscus citeert met instemming zijn visie:

'Wie een misdaad begaat tegen de natuurlijke wereld, zondigt tegen zichzelf en tegen God.'

Om de ecologische crisis op te lossen, volstaan ook volgens Bartholomeos technologische oplossingen niet. De mens zelf zal moeten veranderen. Op de persconferentie waar de encycliek werd voorgesteld, was de orthodoxe metropoliet Johannes (Zizioulas) van Pergamon aanwezig.

De band met de protestantse kerken is blijkbaar minder sterk. In de encycliek komt één citaat voor van de protestantse theoloog Paul Ricoeur, maar pioniers van de groene protestantse theologie, zoals John Cobb die al in 1971 opzien baarde met zijn boek *Is it too late? A theology, of ecology* en Jürgen Moltmann die in 1987 *Gott in der Schöpfung* : ökologische *Schöpfungslehre* uitbracht, worden niet aangehaald. In Engeland werd wel een gemeenschappelijk standpunt ingenomen: twee dagen voor de officiële publicatie van de encycliek bracht de aartsbisschop van Canterbury Justin Welbin (hoofd van de

Anglicaanse gemeenschap) 'een groene verklaring' uit, samen met katholieken, methodisten, maar ook moslims, Sikhs en Joden, met een pleidooi voor de transitie naar een lage-koolstofeconomie en een oproep om te bidden en te vasten voor het welslagen van de klimaatconferentie te Parijs.

Nooit gezien ten slotte is dat de encycliek ook een islamitische geleerde uit de 9de eeuw, de Egyptische soefi Ali Al-Khawwas aan het woord laat. Al-Khawwas is zo veel als een islamitisch

evenbeeld van Franciscus van Assisi: hij koos ook vrijwillig voor de armoede en deelde hetzelfde soort natuurmystiek.

Mogelijke kritiek uit progressieve hoek

Het zal duidelijk zijn dat *Laudato Si* sociale en ecologische standpunten inneemt die hopelijk zo ruim mogelijk gehoor zullen vinden, ook buiten de kring van al lang overtuigden. Dit neemt niet weg dat er ook bemerkingen mogelijk zijn.

Om de ecologische crisis op te lossen, volstaan ook volgens Bartholomeos, geestelijk leider van de Orthodoxe Kerk, technologische oplossingen niet. De mens zelf zal moeten veranderen.

Bevolkingsgroei

Uiteraard blijft het een tekst van het Vaticaan waarin uitdrukkelijk ook zeer conservatieve standpunten verwerkt zitten. Zo bijvoorbeeld rond abortus, het statuut van het embryo, en het klassiek gezinsmodel. Het meest storend is dit wellicht als het gaat over demografie. Bevolkingsgroei is perfect te combineren met een integrale ontwikkeling, aldus de paus. Door de groei van de bevolking te viseren, in plaats van ons extreem consumptiemodel, weigeren we te werken aan de echte oorzaken. Daarbij verwijst hij naar de grote verspilling van voedsel wereldwijd.

Dit blijft een pijnpunt. Het katholieke taboe op geboortebeperking blijft onbespreekbaar. Sommige ecologen hebben in het verleden overdreven door de bevolkingsexplosie als eerste en voornaamste oorzaak te zien van de ecologische crisis (bijv. Paul Ehrlich in *The Population Bomb*, 1968). Maar omgekeerd stellen dat er geen enkele rol is weggelegd voor een rationeel demografisch programma, is nog weinig geloofwaardig. Dat dit in volle respect dient te gebeuren voor de menselijke waardigheid, is duidelijk. En dat er vooral gewerkt kan en moet worden aan de emancipatie van de vrouw om op die manier de nood aan ongeremde gezinsuitbreiding tegen te gaan, is intussen ook een verworvenheid. De kerk heeft hier een historische verantwoordelijkheid.

Pessimistische visie op wetenschap en technologie

De klimaatwetenschap die in de encycliek gehanteerd wordt, is *state of the art*. Maar dat geldt niet voor de visie op wetenschap en technologie in het algemeen. De kritiek op wetenschap en technologie vanuit het Vaticaan is natuurlijk niet nieuw. Paus Franciscus tracht ze steeds te relativiseren en ook te wijzen op positieve mogelijkheden van nieuwe technologieën. Maar het blijft natuurlijk zo dat de Katholieke Kerk hier een verdachte bron blijft. De tijd dat wetenschappelijke vernieuwers door de kerk vervolgd werden omdat hun visie niet strookte met de kerkelijke geloofsleer, ligt nog niet helemaal achter ons.

Bovendien is in de encycliek sterk de invloed voelbaar van de conservatieve theoloog Romano Guardini. De paus citeert zijn hoofdwerk *The End of the Modern World* (1950) maar liefst acht keer. Guardini is bekend voor zijn bij uitstek pessimistische visie op de technologische vooruitgang en de moderniteit. Zijn grote zorg is het feit dat in onze wereld steeds minder God centraal staat, en steeds meer de mens en de technologie. Terecht wordt gezegd dat technologische oplossingen niet zullen volstaan om de ecologische en sociale crisis onder controle te krijgen. Daarvoor had men ook heel wat steun kunnen vinden in het denken van Ivan Illich, ecologisch pionier maar ook katholiek priester, zonder in een te afwijzend verhaal te vervallen. Denk aan de visie van Illich op bevrijdende 'conviviale technologieën', die bijdragen aan een meer menselijke en ecologische samenleving (cf. *Tools for Conviviality*, 1973). Was Illich toch te zeer anti-establishment? Feit is dat het technologiedenken van de encycliek daardoor eerder blijft steken in het pre-ecologietijdperk.

Dat geldt ook voor de visie op de evolutie. In de encycliek wordt één keer verwezen naar Pierre Teilhard de Chardin die vooral bekend werd met zijn meesterwerk *Le Phénomène Humain* (1955), een christelijke visie op het ontstaan van de kosmos, het leven en het menselijke zelfbewustzijn. Op zich is de verwijzing naar Teilhard al een enorme stap vooruit. Want jarenlang verweet het Vaticaan Teilhard dat hij te dicht aansloot bij de evolutietheorie van Darwin. Pas in 2009 werd hij door Benedictus XVI min

of meer gerehabiliteerd. Maar je behoudt het gevoel van *too little, too late*. Ook hier is het denken niet blijven stilstaan. In katholieke middens wordt nochtans ook vaak verwezen naar het werk van de professoren Ilya Prigogine en Isabelle Stengers – beide verbonden aan de Brusselse (vrijzinnige) universiteit ULB – met hun positieve visie op de evolutie en de alliantie tussen mens en natuur (cf. *Orde uit Chaos*, 1985).

Door een al te verkrampte opstelling, bijvoorbeeld ook ten aanzien van de nieuwe informatietechnologieën, ziet men wellicht veel kansen om te komen tot democratische, sociale, ecologische en zelfs spirituele vernieuwing over het hoofd. Zou de *peer-to-peersamenleving*, zoals iemand als Michel Bauwens die beschrijft, niet perfect kunnen aansluiten bij de toekomstvisie die de paus voor ogen staat?

Antropocentrisme

Een meer fundamenteel pijnpunt is de vraag in welke mate de joods-christelijke traditie zelf niet heeft bijgedragen aan het ontstaan en de bevordering van het vooruitgangsgeloof en de ontluistering van de natuur in het verleden. De bekendste verdediger van deze these is de professor middeleeuwse geschiedenis Lynn White. In 1967 publiceerde hij in *Science* het artikel *The Historical Roots of our ecological crisis*. In dat artikel geeft hij aan dat juist de christelijke visie op de mens verantwoordelijk is voor het ontgoddelijken van de natuur en voor het vooruitgangsgeloof. In het heidense animisme hadden alle bomen, stromen, heuvels, bronnen hun eigen *genius loci* en dus een goddelijke status. Het christendom maakte daar brutaal komaf mee. De mens krijgt in de Bijbel (Genesis 1:28) van God de heerschappij aangeboden over de aarde en alle levende wezens :

'Wees vruchtbaar en word talrijk, bevolk de aarde en onderwerp haar, heers over de vissen van de zee, over de vogels van de hemel en over alle dieren die op de aarde rondkruipen.'

De mens wordt de koning van heel de schepping. De geschiedenis wordt als lineair gezien in plaats van cyclisch: een 'heilsgeschiedenis' zoals voor het eerst helemaal uitgetekend in het werk *Civitas Dei* van Augustinus. Op die manier werd een breuk gemaakt met het antieke verleden en werd de geleidelijke opgang van wetenschap en technologie al van in de vroege middeleeuwen mogelijk gemaakt. En dan vooral in het Latijnse westerse, katholieke christendom. Het Griekse, oosterse, orthodoxe christendom bleek veel minder voluntaristisch.

In Rome is men zich goed bewust van deze kritiek. Vandaar de pogingen in de encycliek om het 'antropocentrisme' dat de kerk verdedigt bladzijden lang goed te duiden. In feite wordt er een nieuwe draai aan gegeven. De opdracht aan de mens in Genesis 1:28 dient begrepen te worden als een appel om zich te gedragen als een goede beheerder of rentmeester, met volle respect voor alle andere levende wezens. Zoals Noach die in zijn ark alle dieren een plaats geeft. Het is niet omdat in de joods-christelijke traditie de natuur gedemythologiseerd wordt en op zich niet meer als goddelijk geldt, dat de natuur onbegrensd kan geëxploiteerd worden. En het is niet omdat dit antropocentrisme soms verkeerd geïnterpreteerd werd, dat we moeten kiezen voor een biocentrisme.

Deze redenering overtuigt slechts ten dele. Een iets bescheidener opstelling was mogelijk geweest. Of zelfs een *mea culpa*. Want ondanks de historische conflicten tussen kerk

en wetenschap, was het christendom (in katholieke, maar ook in protestantse of calvinistische vorm) tegelijk ook aandrijver van een nieuwe dominante omgang met de natuur en exponent van een brandende vooruitgangsambitie. Het is dan wel erg ironisch dat Lynn White, zelf ook een gelovig man, als oplossing voorstelde dat wetenschap en technologie zich herbronnen en zich laten inspireren door een meer authentieke beleving van het kristendom, zoals in de middeleeuwen gepredikt door ... Franciscus van Assisi. Als Franciscus van Assisi tot de vogels predikt, is het omdat hij de vogels als schepsels van God met een eigen waardigheid ziet, aldus White, en niet als door de mens naar eigen goeddunken manipuleerbare objecten. Waardoor Lynn White zeer dicht kwam bij de omslag die ook paus Franciscus vandaag in zijn encycliek voorstelt. Maar dan moet men wel durven toegeven dat er een omslag nodig is en dat de kerk eeuwen lang mee in een andere richting stuurde.

Radicaal, maar nooit revolutionair

De boodschap van de nieuwe encycliek is sociaal en ecologisch sterk geëngageerd. Maar de paus treedt nooit buiten de eigen 'comfortzone' van het conservatieve denken. Andere auteurs, ook leken, ook andersgelovigen, worden aangehaald, maar geen progressieve of 'linkse' auteurs. Daar is de aanrakingsvrees te groot. Toch is de invloed van die meer radicale denkers steeds merkbaar. *'Als mist die vriendelijk opkringt van achter een gesloten deur'* om een van de poëtische beelden over te nemen die de paus zelf gebruikt, zij het in een ander verband. Het document is vooral ook een diplomatiek werkstuk, dat kiest voor rijden en omzien en (soms te veel) rekening houdt met gevoeligheden van politiek rechts.

Dat betekent bijvoorbeeld dat je het gevoel krijgt dat niet alle bronnen vermeld (kunnen) worden. Het citaat van de noodkreet van de aarde en de armen komt zowat letterlijk van de Braziliaanse bevrijdingstheoloog Leonardo Boff, een van de diepste en meest radicale denkers rond ecologie in de kerk. Maar Boff predikte lang in de woestijn. Hij kreeg verschillende keren spreekverbod opgelegd door het Vaticaan. Toen hij in 1992 niet mocht deelnemen aan de Aardetop te Rio, trad hij uit als priester (en als Franciscaan). Hij nam nadien nooit een blad voor de mond. De titel van een van zijn laatste boeken over christendom en ecologie spreekt voor zich: *De Keuze Aarde : de oplossing voor de aarde komt niet uit de hemel vallen* (2008). In 2014 deed hij een oproep aan de paus om hervormingen door te voeren in de geest van Franciscus. Opnieuw in een boek met een veelzeggende titel: *Franciscus van Rome en Franciscus van Assisi. Een nieuwe lente voor de kerk*. In juni 2015 reageerde hij bijzonder positief op de nieuwe encycliek.

Maar voor alle duidelijkheid: Jorge Borgoglio, de latere paus Franciscus, was in Latijns-Amerika in het verleden een tegenstander van de bevrijdingstheologie. Hij was eerder de exponent van een meer politiek neutrale, op vroomheid gerichte volkstheologie. Zijn radicale keuze als paus voor de armen maakte een toenadering mogelijk. Als paus nodigde hij een van de belangrijkste bevrijdingstheologen Gustavo Gutiérrez uit op het Vaticaan, waardoor de vroeger vertroebelde relaties tussen Rome en de bevrijdingstheologen min of meer genormaliseerd werden.

Paus Franciscus maakt gedurfde keuzes, inspireert, maar zal allicht steeds een centrumfiguur blijven, en geen revolutionair. Nog los van het feit dat hij net als zijn voorgangers blijft volhouden dat het geenszins zijn bedoeling is om het geloof te politiseren.

Woorden en daden

Vandaar dat het nodig blijft om vragen te stellen. Zoals de *divestment* beweging vandaag doet, na de ferme uitspraken van de paus tegen fossiele brandstoffen in de encycliek. Zal de Vaticaanse bank haar investeringen in fossiele brandstoffen dan ook daadwerkelijk schrappen? Of blijft het bij vrome woorden? Ook in de Noord-Amerikaanse Katholieke Kerk is de discussie losgebarsten. Veel katholieke diocesen en instellingen hebben zwaar geïnvesteerd in fracking en teerzandolie. Veel salarissen van geestelijken worden betaald met de opbrengsten daarvan. Sommige diocesen (zoals dat van Chicago) zeggen deze investeringen te willen heroverwegen. Vele andere reageren voorlopig niet.

Paus Franciscus heeft door de nieuwe encycliek hoge verwachtingen geschapen. Onder meer bij de indianenvolkeren in het Amazone-oerwoud. Onmiddellijk na het uitkomen van de encycliek ging hij op staatsbezoek in Ecuador, het land waar president Raffael Correa twee jaar geleden het hoopgevend Yasuni-project afvoerde. Met het Ysanui-project wou men afzien van oliewinning in het Amazonegebied en zo de natuur en de toekomst van indianenvolkeren vrijwaren. Tot de president in 2013 zijn kar keerde en toch toestemming gaf om er naar olie te boren. De paus wees tijdens zijn bezoek in algemene termen op het belang van het behoud van het regenwoud en op de rechten van de inheemse bevolking. Maar een aparte vermelding van het Yasuni-project kwam er niet. En voor een aparte ontvangst van de federatie van inheemse volkeren CONAIE was er geen tijd in zijn druk tijdsschema. In Boliviaë sprak hij nadien wel excuses uit voor de wandaden van de katholieke kerk in het verleden tegen de inheemse volkeren.

Rijden en omzien. Het zal wel moeilijk anders kunnen. Maar voorlopig blijven nog veel mensen op hun honger ...

Bio

Johan Malcorps is fractiesecretaris van de Groen-fractie in het Vlaams Parlement, en voormalig parlements lid en politiek secretaris van Groen.